

Diac. Laurean Mircea

ARTA PREDICĂRII
Exigențe pentru mileniul al III-lea

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2015

Cuprins

Introducere	7
I. ARTA PREDICĂRII - PRELIMINARII	13
1. Aptitudinile unui orator bisericesc	16
2. Temperamentele oratorice	22
3. Pregătirea și formarea unui orator bisericesc	24
4. Exemplitul personal sau predica prin fapte	28
5. Dimensiunea catehetică, învățătoarească sau educativă a actului predicării	32
6. Cum folosim Sfânta Scriptură în predică	34
7. Omiletica și raportul ei cu alte ramuri ale teologiei	38
7.1. Omiletica și raportul ei cu istoria	38
a) Legenda populară	39
b) Aghiografia	40
c) Patrologia	41
7.2. Omiletica și raportul ei cu Mistica și Ascetica	41
II ALCĂTUIREA PREDICII	50
1. Maniere de a pregăti un discurs	50
1.1. Scrierea integrală a discursului și învățarea lui pe din afară	50
1.2. Scrierea discursului integral și pe fragmente, chiar și de mai multe ori, cu variațiuni, urmată însă de susținerea sa liberă, din inspirație	52
1.3. A nu consemna nimic în scris, dar a memora toate ideile discursului în cursul debitării lor mintale sau vorbind de unul singur	52
1.4. Improvizația totală, adică susținerea de discursuri fără absolut nici un fel de pregătire prealabilă, atât la nivel de scriere, cât și la nivel de lectură și meditație personală	53
2. Planul, clasificarea și calitățile discursului religios	54
3. Etapele alcătuirii unei predici	58
3.1. Inventio	59
3.2. Dispositio	62
Introducerea	62
Anunțarea temei	64
Propositio	65
Narratio	65

Confirmatio (+ refutatio)	73
Peroratio	74
3.3. Elocutio	76
3.4. Memoria	78
3.5. Actio	81
4. Genuri omiletice uzuale și câteva dintre particularitățile lor	83
4.1. Predica dogmatică	83
4.2. Predica morală	88
4.3. Predică tematică sau predică morală?	91
4.4. Predica tematică	92
4.5. Predica exegetică	93
4.6. Predica apologetică	95
a) Rolul apologeticii în convertire	97
b) Rolul explicativ al apologeticii	101
III. SUSȚINEREA PREDICII	103
1. Cuvântul scris și cuvântul rostit	103
2. Stilul, vocea și gestică	112
2.1. Stilul	112
2.2. Vocea	120
2.3. Pauzele, intonația, elementele de relație, „cuvintele de valoare”, timbrul vocal	127
2.4. Atitudinea, fizionomia, gesturile	132
IV PERSUASIUNEA ÎN PREDICĂ	139
1. Argumentarea	139
1.1. Tehnici de argumentare	149
1.2. Argumentarea prin intermediul întrebărilor	156
2. Persuasiunea	158
2.1. Convingerea și persuasiunea – distincții	176
2.2. Persuasiunea și schimbarea atitudinilor	177
2.3. Omiletica nu manipulează conștiințele credincioșilor, ci le educă și le stimulează	190
2.4. Persuadarea cu ajutorul imaginii, imaginației, imaginarului	194
2.5. Manipularea prin imagini și cuvinte	207
2.6. Improvizația ca factor de persuadare	224
Concluzii	225
Bibliografie	230

Capitolul III

SUȘȚINEREA PREDICII

1. Cuvântul scris și cuvântul rostit

Vorbirea liberă și lectura sunt două lucruri foarte diferite. Putem citi creștinilor câteva strofe dintr-o poezie, putem cita un paragraf patristic de teama de a nu-i pierde buchetul prin parafrizare, dar nu e permisibil să citim predica, nici măcar de am dispune de o dicție și intonație perfecte. Actorii, când dau reprezentații pe scenele teatrelor, nu apar nicicând citindu-și rolul, iar oamenii în genere, când au să-și comunice unul altuia chestiuni majore, de importanță capitală, nu se slujesc de un suport scris pentru spusele lor, ci își vorbesc liber, privindu-se în ochi. Luând de bună asigurarea lui Jean-Paul Sartre (1905-1980), „e suficient ca celălalt să mă privească, pentru ca să fiu ceea ce sunt”²⁰⁶, ridicarea amintitului organ pereche din când în când din foaie nu ne salvează de ruptura pe care o provoacă cititul unui text la nivelul conexiunii vizuale a vorbitorului cu auditoriul său. Prin urmare, dacă într-o primă fază predica se alcătuieste integral în scris, atunci când se susține în fața credincioșilor, omiletului nu-i este îngăduit să consulte decât cel mult o schiță de plan.

Cuvântul rostit este emis de către om, adică de către o ființă vie, astfel încât – spre a-l putea reprezenta cu adevărat – sunetul articulat trebuie să nu-și piardă legătura sa ontologică cu coerența interioară proprie spiritului uman. Dar îndată ce, din pricina scrisului, se dezice de organismul căruia îi aparține, discursul devine arid și puterea sa de convingere pălește, el nemaleușind decât să „enumere” (*eparithmôn*) faptele, neurmărind așadar realizarea unei persuasiunii, nici a unei demonstrații, ci numai trecerea în revistă, bogăția informației, integritatea numerică sau prezentarea extensivă a unei

²⁰⁶ Daniela Rovența-Frumușani, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, Editura Tritonic, București 2004, p. 61.

mulțimi de date²⁰⁷. În consecință, odată ce un text, urmând a fi citit, este încredințat hârtiei, și nu liberei pronunțări, trebuie să renunțe în mod inevitabil la acea „trăire” pe care, în susținerea sa orală, i-ar insufla-o oratorul, devenind în același timp neconvingător întrucât și-a pierdut tocmai nexul său pasional, „ethos”-ul său specific, pe care le-ar fi putut imprima numai vorbirea, gesturile și prezența vie a personalității predicatorului²⁰⁸.

E adevărat că paragrafele discursului, lecturate exact așa cum au fost redactate ele în scris, rămân clare și distinctibile fiecare în parte, impenetrabile și „obiective”, prezentând lucrurile cu maximă detașare și reținere afectivă din partea autorului. Tot prin citire suntem siguri că nu uităm nici o idee (așa cum se întâmplă în febra comunicării orale) și totodată i se mai asigură textului o forță primară, brută sau de izbire pe care o au „faptele în sine” și lucrurile ticluite pe îndelete la masa de scris. Stilul oral, în schimb, îi opune celui lectural vorbirea „din prea-plinul inimii”²⁰⁹, prin care se pot transmite nu numai informații, ci și emoții dintre cele mai intense și mai mișcătoare, amintindu-ne de conștiința metafizică a lui Socrate, sub presiunea căreia filosoful antic invoca muzele în căutarea inspirației²¹⁰ ori de câte ori se pregătea să vorbească în public, mărturisind că nu arareori se simțise cercetat de un „sentiment al posesiunii divine” (*θειῶν πάθος*)²¹¹ pe toată durata cuvântării.

Se spune că oarecând, în timpuri olimpice, Theut, legendar inventator al scrisului, zeu-scrib și patron al scribilor, a fost întâmpinat de regele Thamous al Egiptului cu sublinierea:

Tu, acum, ca părinte al literelor, și de dragul lor, le-ai pus în seamă tocmai contrariul a ceea ce pot face ele. Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprinde, lenevindu-le ținerea de minte; punându-și credința în scris, oamenii își vor aminti din afară, cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinlăuntru, prin caznă proprie. Leacul pe care tu l-ai găsit nu e făcut să învârtoseze ținerea de minte, ci doar readucerea-aminte²¹².

²⁰⁷ Andrei Cornea, *op. cit.*, pp. 37-38.

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 39.

²⁰⁹ Platon, *op. cit.*, 235 c, pp. 342-343.

²¹⁰ *Ibidem*, 237 a, p. 345.

²¹¹ *Ibidem*, 238 c, p. 347.

²¹² *Ibidem*, 275 a, p. 405. Și în altă traducere, la Andrei Cornea, *op. cit.*, p. 17: „Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care îl vor deprinde, dat

Pentru a verifica aceasta, nu avem decât să ne punem pe noi înșine mai întâi în ipostaza celui ce, la finalul slujbei, lecturează în fața credincioșilor predica scrisă de acasă, urmând ca duminica următoare să susținem omilia liber, fără nici un suport scris. Vom constata pe propria piele, desigur, că prima oară, când textul cuvântării a fost printat pe foi și îl aveam la discreție, eram foarte relaxați, siguri pe noi. Deci, predica citită nu reprezenta nici un efort comparativ cu cea de a doua predică, orală, pentru care nu a fost suficient numai să redactăm în scris discursul, ci a trebuit să mai petrecem câteva ore în plus și pentru a-l învăța. Cât despre emoțiile, tensiunea, neprevăzutul, ezitățile și adaptările improvizatorice inerente vorbirii libere la care, *volens-nolens*, am fost supuși, e de prisos să detaliem.

O analiză destul de tranșantă a raportului valoric favorabil expunerii orale din memorie a exortațiilor publice găsim și la Isocrate, într-o scrisoare adresată monarhului Filip al II-lea al Macedoniei, din care cităm:

Nu a scăpat în ce măsură se deosebesc, în privința puterii de convingere (gr. *εις το πείθειν*, lat. *ad persuadendum*), discursurile rostite față de cele citite, nici ceea ce toți au înțeles, anume că primele au în vedere subiecte nobile și de mare urgență, în vreme ce celelalte sunt scrise mai mult pentru a face paradă și spre a se dobândi un profit. Și ei nu au înțeles rău. Căci dacă discursul ar fi lipsit de prezența magnifică a vorbitorului, de sunet, de transformările apărute în timpul rostirii, de ocazie, de zelul impus de chestiune, dacă participarea la acțiune și la convingere ar fi nulă, dacă discursul ar fi gol și pustiu de toate acestea, dacă el ar fi citit fără să convingă, nesemnificând vreun *ethos*, ci comportându-se de parcă ar enumera sau ar realiza un inventar, va apărea, cred, în cele din urmă, lipsit de valoare celor ce îl iau în seamă²¹³.

În orice caz, dacă cineva cu o dicție și o interpretare extraordinară a reușit vreodată să miște mase întregi de oameni printr-un

fiind că oamenii, punându-și credința în scris, nu-și mai *aduc aminte dinlăuntru* (anamimneskoménous) și prin puterea lor, ci din afară, cu ajutorul unor întipărituri străine. Leacul pe care tu l-ai găsit nu e pentru *memorie* (mnéme), ci doar pentru *aducerea-aminte* (hypomnésis)".

²¹³ *The Orations of Isocrates*, Vol. I, V. The Phillippus, 25-26, translated by J.H. Freese, with introduction and notes, Forge Bell & Sons, London and New York, 1894, p. 122; Isocratis, *Ad Philippum Oratio*, 10, în Gulielmi Stephani Dobson, *Oratores attici et quos sic vocant sophistæ*. Opera et studio, tomus decimus quartus: *Isocratis, Isæi Dinarchi, Lycurgi Demadis et Sophistarum*, Excudit J.F. Dove (*apud quem etiam veneunt*), Londini, 1828, p. 53.

în care trăim, însă „un real care ne obligă să ieșim din contingentele și particularismul nostru spre exemplar”²⁵⁷.

Paul Ricoeur plasează metafora la rădăcina tuturor manifestărilor lingvistice ale ființei, ca instrument ce ne permite să vedem noi legături în lucruri, în realitatea umană sau să decodăm căile prezenței lui Dumnezeu în istorie²⁵⁸. Datorită faptului că, în cele din urmă, vorbele se arată neputincioase în a descrie infinitul și a argumenta credința, metafora este cea mai indicată să inducă în sufletul ascultătorilor acel „sentiment difuz, dar fundamental al omului ortodox, că transcendentul coboară, revelându-se din proprie inițiativă, și că omul și spațiul acestei lumi vremelnice pot deveni vas al acelei transcendențe”²⁵⁹. Având în vedere că, la originile sale cele mai îndepărtate, orice text este rezultatul unui proces metaforic, în arealul american se poate remarca manifestarea unei preocupări constante în ultimele decenii pentru studierea metaforei, a metaforologiei și a activității simbolice²⁶⁰.

Este demn de reținut că metafora nu se fabrică, nu se inventează, ci se descoperă, astfel încât misiunea predicatorului contemporan este, pe de o parte, de a valorifica metaforele clasice, chiar dacă în aparență ele nu mai sunt atât de sonore sau răzbătătoare ca odinioară, iar pe de alta, de a localiza metafore și imagini noi, pentru că grație acestui procedeu stilistic se poate obține la nivel omiletic o fericită armonizare a Evangheliei cu experiența vieții²⁶¹.

2.2. Vocea

Vocea este impresia sau imaginea sonoră a firii omului. Prin glas se trădează oboseala sau energia, pasiunea sau formalismul,

²⁵⁷ Tomáš Špidlík, S.J., *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, II. *Rugăciunea*, traducere și prezentare de Diac. Ioan I. Ică jr., Deisis, Sibiu, 1998, p. 42.

²⁵⁸ Simion-Doru Cristea, *op. cit.*, pp. 59-60.

²⁵⁹ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, cuvânt înainte de Dumitru Ghișe, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969, p. 240.

²⁶⁰ A se consulta pe această temă publicații precum „Metaphor and Symbolic Activity”, *A Quarterly Journal*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey ș.a.

²⁶¹ David G. Buttrick, *op. cit.*, pp. 15-17.

trăirea sau plafonarea, cunoașterea sau ignoranța, speranța sau pesimismul. În cadrul demersului persuasiv nu contează numai conținutul de idei, adică ceea ce se rostește, ci și *cum* se rostește. Ritmul vorbirii, registrul și timbrul vocii constituie o forță de sine stătătoare în procesul de comunicare interumană, cuvintele sau limbajul reprezentând doar o mică parte din ceea ce se transmite. De aceea, una dintre îndatoririle celor ce s-au învrednicit de înalta cinste și responsabilitate de a predica vestea cea bună a mântuirii în Hristos este aceea de a purta grijă de organele vocale și a le întreține sănătatea sau buna funcționare. Asupra acestei teme s-au și întocmit de-a lungul vremii pertinente tratate de specialitate, a căror consultare este pe cât de indicată și folositoare, pe atât de la îndemână datorită mijloacelor avansate de informare prin accesul nelimitat la internet, publicații, librării, biblioteci și burse școlare sub oblăduirea unor universități internaționale de prestigiu²⁶².

²⁶² Iată numai o mică parte dintre cele mai importante lucrări de referință în domeniul cunoașterii anatomice și utilizării profesionale a potențelor glasului omenesc în scop oratoric și/sau muzical, până la cele mai ridicate cote ale performanței: Arthur Burrell, *Clear Speaking and Good Reading*, with a preface by P.A. Barnett, new edition, Longmans, Green and Co., New York and Bombay, 1904, 164 p., la http://www.forgottenbooks.org/readbook/Clear_Speaking_and_Good_Reading_1000036043; Wesley Mills, *Voice Production in Singing and Speaking Based on Scientific Principles*, J.B. Lippincott Company, Philadelphia & London, 1906, 282 p., la <http://www.gutenberg.org/files/19880/19880-h/19880-h.htm>; J.C. Newlands, *Voice Production and the Phonetics of Declamation*, Hodder and Stoughton, London, 1909, 142 p., la <http://archive.org/details/voiceproductionp00newl>; Samuel Arthur King, *Graduated Exercises in Articulation*, Small, Maynard & Company, Boston, 1915, 84 p., la <http://archive.org/details/graduatedexerci01kinggoog> ; Floyd S. Muckey, *The Natural Method of Voice Production in Speech and Song*, illustrated, Charles Scribner's Sons, New York - Chicago - Boston, copyright 1915, 149 p., la <http://archive.org/details/cu31924021742600>; Frank Fruttchey, *Voice, Speech, Thinking (...)*, supported by a Volume on Health (...), Music in America Publishing Company, Detroit, Michigan, 1920, 225 p., la <http://archive.org/details/voicespeechthink00frut>; Adelaide Patterson, *How to Speak. Exercises in Voice Culture and Articulation with Illustrative Poems*, Little, Brown and Company, Boston, 1923, 158 p., la <http://archive.org/details/howtospeakexerci00pattrich>; Joseph A. Mosher, *The Effective Speaking Voice with Passages for Practical Application*, The Macmillan Company, New York, 1920, 274 p., la http://www.forgottenbooks.org/readbook/The_Effective_Speaking_Voice_1000024997#0; *Idem*, *The Production of Correct Speech Sounds. A Practical Text on Phonetics*, Expression Company, Boston-Massachusetts, seventh

Enumerăm pe scurt doar trei dintre exercițiile cu rezultate garantate în corectarea și îmbunătățirea articulației, extrem de ușor de pus în practică:

- străduiți-vă ca, vorbind pe o tonalitate din ce în ce mai joasă, în timp ce auditoriul dumneavoastră se mută din ce în ce mai departe, să vă faceți auzit mereu de către acesta și veți constata că buzele vor lua în mod instinctiv exact forma caracteristică unei articulații eficiente;

- închipuindu-vă că sunteți nevoit să-i comunicați de urgență prietenului dumneavoastră, șoptit dar audibil, un secret care din cauza faptului că ușa este larg deschisă e în primejdie să ajungă și la urechile altora;

- căutați performanța de a vă face înțeles de un surdo-mut care nu are ca soluție decât să vă citească de pe buze, după expresivitatea, claritatea și precizia mișcării lor²⁷⁴.

În privința utilizării în vorbire de către orator a accentului specific zonei sale de baștină, atâta vreme cât nu se distorsionează prin aceasta perceperea sensului literar al cuvintelor, considerăm că nu impie-tează cu nimic asupra reușitei predicii, ba, dimpotrivă, poate constitui o marcă, o notă de originalitate și un farmec personal care să întregească dimensiunea charismatică a predicatorului. Părintele Teofil Părăian, de pildă, a făcut cinste graiului ardelenesc, Părintele Cleopa Ilie nu s-a rușinat de cel moldovenesc și împreună au sfătuit, catehizat și convertit oameni sosiți din toate colțurile țării sau chiar de dincolo de hotarele ei pentru a-i asculta și pentru binecuvântare.

2.3. Pauzele, intonația, elementele de relație, „cuvintele de valoare”, timbrul vocal

Un orator trebuie să aibă, în primul rând, calitatea unui lector expresiv, adică el chiar și atunci când vorbește liber, necitind de pe nimic, să reușească să marcheze în frazele sale semnele de punctuație și de intonație, cuvintele „cheie” și elementele relaționale, având la bază, bineînțeles, o dicție și o pronunție verbală exacte, susținute de o articulație carnoasă și o emisie vocală dispusă în registre tonale conforme cu spiritul mesajului transmis. Chiar și

²⁷⁴ F. Mourret., *op. cit.*, pp. 150-151.

atunci când își pregătește predica, în intimitatea camerei de studiu, cititul cu voce tare oferă omiletului un plus de forță analitică, pe care lectura mută sau făcută în gând nu i-o va putea prilejui nicio dată²⁷⁵, iar în afară de acest beneficiu îi mai permite să se și auto-observe, să se audă pe sine, să-și vadă gesturile și să-și corecteze minusurile până a ajunge în amvon.

Dar, poate mai mult decât orice, inteligența unui vorbitor de excepție se deduce din arta cu care valorifică potențialul pauzelor, pe care le putem împărți în trei categorii:

- *Pauza mare* este justificabilă înaintea trecerea la un nou paragraf și evidențiază un aliniat sau o citare la care, în scris, s-ar utiliza ghilimelele. Tot o pauză mare se face și după motto, după anunțarea temei și după încheierea unui capitol sau a unui citat.

- *Pauza medie* (mijlocie) este cerută în general de prezența semnelor de punctuație: punctul (.) oferă oportunitatea unei respirații complete, două puncte (:) sau punct și virgulă (;) a unei semi-respirații, iar virgula a unei inspirații mai condensate și mai scurte. În schimb, semnul exclamării (!), interogația (?) și punctele de suspensie (...), constând mai mult în inflexiuni ale vocii și mlădieri sau alternanțe tonale, nu pot fi clasificate după o anumită strictețe și constanță a duratei lor temporale.

- *Pauza mică* necesită o abordare aparte, grație regimului său diferit de utilizare, în totală independență față de dispunerea tipografică a fragmentelor discursive, precum și față de orice semn de punctuație:

- de regulă, servește fie la evitarea ambiguității și aglomerării de sensuri într-un șir sau o succesiune de mai multe cuvinte, fie la atragerea luării-aminte asupra unui termen sau a unei locuțiuni;
- ajută la distincția dintre complementul direct și cel indirect (ca în exemplul: „Să-i opunem urii – dragostea, iar violenței – răbdarea!”);
- se recomandă ca oprire de o clipă după subiectul unei fraze, mai ales dacă acesta e multiplu sau chiar complex (adică însoțit de diverși determinanți: adjective, pronume, numerale etc.);

²⁷⁵ Ernest Legouvé, *op. cit.*, p. 88.

- Sfânta Scriptură;
- scrierile Sfinților Părinți;
- tratatele de teologie dogmatică și morală;
- textele liturgice;
- aghiografia¹¹.

Motivațiile alegerii acestei teme și ale acestui domeniu de investigație al teologiei ortodoxe țin pe de o parte de dimensiunea vocațională a persoanei autorului, iar pe de alta de sublimitatea misiunii de a propovădui cuvântul lui Dumnezeu omenirii, care are rolul de a pregăti sufletele pentru împărtășirea cu Trupul și Sângele Cuvântului Întrupat, tot așa cum vorbirea *despre* Dumnezeu învață omul cum să dialogheze *cu* Dumnezeu în mod personal și în comuniunea sfinților.

În ce privește bibliografia utilizată la redactarea acestui modest volum, precizăm că majoritatea lucrărilor în limbi străine (engleză, franceză, elină și latină) pot fi procurate extrem de facil, de pe site-uri precum: www.archive.org, www.ebookbrowse.com, www.forgottenbooks.org, www.hathitrust.org, www.onlinebooks.library.upenn.edu ș.a. Aceste surse stochează un număr impresionant de cărți în format digital, disponibile gratuit pentru orice utilizator, cu posibilitatea de a fi citite on-line sau descărcate în diferite formate (inclusiv PDF). Singurul inconvenient al izvoarelor virtuale amintite l-ar putea constitui totuși faptul că nu pun la dispoziția cititorilor decât extrem de puține lucrări sau publicații editate după anul 1900, deoarece – venind împotriva profitului și acordului editurilor sau autorilor în drept – este prohibită de regulă fotocopierea și distribuirea neautorizată a cărților apărute în ultimul secol. De aceea, pentru lucrările de dată mai recentă și pentru actualizarea informațiilor singura soluție rămâne tot frecventarea bibliotecilor în binecunoscutul stil clasic.

¹¹ Enumerare preluată de la Drd. Gheorghe V. Burcă, „Viețile sfinților” ca izvor al predicii actuale, în „Biserica Ortodoxă Română”, Anul LXXXIX (1971), nr. 5-6 (mai-iunie), p. 564.